

UDK: 378(14731)

Dildoraxon TULANBOYEVA,
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: dtulanboyeva@gmail.com

NamDCHTI dotsenti, p.f.n S.A.Misirov taqrizi asosida

INGLIZ TILIDA NOFILOLOGIK YO'NALISH TALABALARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING ILMYI-NAZARIY MUAMMOLARI (KIMYO YO'NALISHI MISOLIDA)

Аннотация

Ushbu maqola nofilologik yo'nalish talabalarining ingliz tilida kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, kasbiy va sohaviy yo'nalishlarda ingliz tili o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari muammolariga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: Ingliz tilini chet til sifatida o'qitish (English as a Foreign language), ingliz tilini muayyan maqsadlarda o'qitish (English for specific purposes (ESP)), ingliz tilini kasbiy yo'naltirish (Professional development).

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ-НЕФИЛОЛОГОВ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ (НА ПРИМЕРЕ ХИМИИ)

Аннотация

Данная статья посвящена развитию профессиональной компетентности студентов нефилологических направлений по английскому языку, уникальным особенностям преподавания английского языка в профессиональных и сферных областях.

Ключевые слова: Обучение английскому языку как иностранному (English as a Foreign language), обучение английскому языку для специальных целей (English for specific purposes (ESP)), профессиональное обучение английскому языку (Professional development).

SCIENTIFIC AND THEORETICAL PROBLEMS OF DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF NON-PHILOLOGICAL STUDENTS IN ENGLISH (ON THE EXAMPLE OF CHEMISTRY)

Annotation

This article focuses on the development of professional competence of students of nonfilological areas in English, the unique characteristics of teaching English in professional and vocational areas.

Key words: Teaching English as a foreign language (English as a Foreign language), teaching English for specific purposes (English for specific purposes (ESP)), professional english language instruction (Professional development).

Kirish. Jahonda xorijiy tillarni xalqaro va davlatlararo muloqotning asosiy vositasi sifatida o'rganishda yuqori malakali kadrlar tayyorlash asosiy omillardan biriga aylanmoqda. Binobarin, ta'lim-tarbiya va o'qitish usullari, zamonaviy axborot hamda pedagogik texnologiyalari foydalanish, xorijiy tillarni puxta o'zlashtirish, ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalariga ega malakali (professional) kadrlar tayyorlash muhim masala ekanligi belgilab berilgan [2].

Kimyo yo'nalishida malaka talabarlari ingliz tilini o'rganishda kasbiy o'ziga xoslikni, uning bitiruvchisini kelgusi kasbiy faoliyat vazifalarini amalga oshirishni hisobga olishni talab etadi. Shunga binoan, oliy ta'lim tizimini kelgusida kompleks rivojlantirishning eng muhim vazifalari belgilab berilgan bo'lib, ular quyidagilar bilan izohlanadi: 1. Har bir oliy ta'lim muassasasi tomonidan xorijdagi yetakchi turdosh ta'lim muassasalari bilan istiqbolli hamkorlik aloqalarini yaqindan yo'lga qo'yish; 2. O'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan eng zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar, ta'lim dasturlari, malaka talabarlari hamda o'quv-metodik materiallarni keng joriy etish; 3. Ilmiy-pedagogik faoliyatga yuqori malakali xorijiy mutaxassislarini jalb etish; 4. Ta'lim jarayonida yangi avlod o'quv qo'llanmalarini yaratish va oliy ta'lim tizimiga keng tatbiq etish; 5. Oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik va ilmiy adabiyotlar bilan ta'minlash.

Adabiyotlar tahlili. Bugungi zamonaviy mutaxassislar uchun turli davlatlardagi hamkasblari bilan kasbiy va sohaviy yo'nalishlarda o'zaro muloqot qila olishdek malakaga ega bo'lish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki, chet tillarni o'zlashtirish natijasida talabalar yanada ko'proq ma'lumotlarga ega bo'lib, ularda kasbiy malakalarini rivojlantirish imkoniyati kengayadi, bularning barchasi "Chet til" o'quv predmetining ijtimoiy maqomi oshganligidan dalolat beradi. "Chet til" atamasi XVIII asrning ikkinchi yarmida paydo bo'lganligi haqida metodik va lingvistik

adabiyotlarda ma'lumotlar mavjud. Bu haqda buyuk lingvist va metodist olim L.V.Shcherba va uning shogirdi I.V.Raxmanov "chet tilni o'quv predmeti" sifatida paydo bo'lganligi XVIII asrning ikkinchi yarmiga to'g'ri kelishini o'z asarlarida izohlab o'tishgan. Bunday ma'lumotlar inglizabon mamlakatlar olimlarning ishlari ham o'z tasdig'ini topgan: "...modern languages began to enter the curriculum of European schools in the eighteenth century" - ya'ni zamonaviy tillar Yevropa maktablari o'quv rejasiga XVIII asrda kiritilganligi ta'kidlab o'tilgan [7]. Shuni aytib o'tishimiz joizki, mualliflar zamonaviy chet tillar sirasiga ingliz, nemis, fransuz, ispan va italyan kabi xorijiy tillarni o'rganishni nazarda tutishgan. Bundan shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, chet til o'qitish tarixi ko'p yuz yilliklarga to'g'ri keladi [4].

Tadqiqotchilardan V.M.Aleksander birinchi marotaba nofilologik oliy o'quv yurtlarida chet til o'rganishning quyidagi maqsadlarini aniqladi: 1. Lug'at yordamida kasbiy va sohaviy adabiyotlarni o'qib tushunish; 2. Lug'at yordamida kasbiy va sohaviy adabiyotlarni tarjima qilish; 3. O'rtacha qiyinchilikdagi kasbiy va sohaviy og'zaki nutqni tushunish va sodda gaplarni qo'llab fikr bayon eta olish [3]. Rossiyada XX asrning 30-40-yillarida chet tildan kirish imtixonlari topshirish yo'lga qo'yildi. 1938 yilda ilk bor chet til o'qitish bo'yicha dasturlar ishlab chiqildi. Mashhur metodist olimlardan L.V.Shcherba, K.A.Ganshina, va I.A.Gruzinskayalar chet til o'qitishda yangi yondashuvlarni fan olamiga kiritdilar. 950 yillarda ta'lim oluvchilarning kasbiy tayyorgarligi bo'yicha tadqiqotlar olib borildi. 1960 yillar oxirida "Ingliz tili maxsus maqsadlarda o'rgatish - ESP" yangi ilmiy-metodik yo'nalishiga asos solindi. XX asrning 80-yillarida kommunikativ o'qitish tizimini shakllantirish bo'yicha Ye.I.Passov va G.A.Kitaygorodskayalar qator ilmiy izlanishlar olib bordilar. 1990 yilda Ye.I.Passov tomonidan chet til ta'limi konsepsiyasi yaratilgan bo'lsa,

V.V.Safonova tomonidan chet til o'rgatishning zamonaviy ijtimoiy yondashuv ishlab chiqildi.

Kasbga yo'naltirilgan chet til ta'limi metodikasi haqida gap ketganda, qoidaga binoan funksional va kommunikativ yondashuvlar haqida eslab o'tish o'rinalidir. Chet til ta'limidagi funksional va kommunikativ yondashuvlar XX asrning 70-yillarida paydo bo'ldi va chet til o'qitishda joriy etildi. "Og'zaki nutq chet til o'rgatishda markaziy o'rinni egalladi". Funksional chet til termini ko'pgina xorijiy metodik adabiyotlarida keng ishlatiladi, biroq ular bir xil tushunchani ifodalamasligi kuzatiladi. Funksional ingliz tili inglizxon mamlakatlarda tabiiy, ilmiy, texnik sohalarga yo'naltirildi. Angliyada "funksional ingliz tili" yangi yo'nalish paydo bo'lib, milliy davlat ta'lim standartida "funksional termin" keng ma'noda tushunildi. Ta'lim oluvchilarning o'z jamiyati faoliyatida va kundalik hayotidagi vaziyatli muloqotlarda, kasbiy faoliyatlarida faol ishtirok etishdagi zaruriy ko'nikma va malakalarini rivojlantirish nazarda tutiladi. Mazkur termini ingliz tilidagi "English with specific topics" tushunchasi bilan ifodalandi. Ilmiy texnik ingliz tili o'qitish chet til o'qitish metodikasidagi eng muhim yo'nalishlardan biri sifatida rivojlandi.

Tadqiqotchilardan A.A.Ribkina, kasbiy yo'naltirilgan chet tilni egallash ta'lim oluvchilarning kasbiy va sohaviy malakalarini rivojlantirish, tili o'rganilayotgan mamlakatga oid axborotlarni bilish hamda tilshunoslik oid bilimlariga asoslangan ko'nikmalarni egallashni ko'zda tutadi deb ta'kidlaydi. [8]. Chet til ta'limi bo'yicha mavjud bo'lgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'p yillar mobaynida chet tillarni o'zlashtirish metodika sohasining bir yo'nalishi yoki bo'limi bo'lib, lingvistik soha deb hisoblangan [4]. Mamlakatimizda ham nofilologik oliy o'quv yurtlarida chet til o'qitish (English as a Foreign language), ingliz tili kasbiy va sohaviy yo'nalishlarda o'qitish - ESP muammolari atroflicha o'rganilgan sohalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotchilardan Sh.Abdullaevaning ta'kidlashicha, chet tilni nofilologik yo'nalishlarda amaliy, ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarga o'rgatiladi. Bizning fikrimizcha, olima ko'rsatib o'tgan to'rtta maqsadga qo'shimcha qilib, beshinchi maqsadni, ya'ni chet tilni kasbiy yo'naltirilganlik (professionalizatsiya) asosida ham amalga oshirish lozim, deb hisoblaymiz.

D.R.Xoshimova "ingliz tilini o'zlashtirishda yod olingan so'zlar tezda talabning esidan chiqishini ta'kidlab, faol harakat kuzatilmasa, bu holat takrorlanishini e'tirof etadi va "... dunyo miqyosida til o'rganishni suggestopediya metodi orqali egallash zaruriyatining oshishi, talabalarda ingliz tilida so'zlashuv texnikasini rivojlantirish uchun ularda mnemonika bazasini tezkor o'stirish ehtiyoji mavjudligini ko'rsatadi", -deya ta'kidlaydi. Binobarin, tillarning qo'llanish doirasini kengaytirish, ularning tarixiy ildizlarini chuqur o'rganish va ilmiy asosda har tomonlama rivojlantirish bugungi kunda o'ta dolzarb masalaga aylanmoqda". Shular qatorida pedagogika va psixologiya yo'nalishi talabalarida bo'lajak kasbiy malakalarini rivojlantirish uchun ingliz tilini o'qitish jarayonini so'zlararo ma'noviy munosabatlarning tuzilish va funksional xususiyatlari bo'yicha qiyoslashga e'tibor qaratish lozimligini ta'kidlash joiz.

Tadqiqot metodologiyasi. Ingliz tili o'qitishni kasbga yo'naltirish - jamiyat ehtiyojidan kelib chiqqan holda tahsil oluvchiga muayyan bir kasb, mutaxassislik va ixtisoslikni o'rgatishning ta'limiy jarayoni hisoblanadi. Ingliz tilida nutqiy ko'nikma va malakalar rivojlantiriladi. Ingliz tili o'quv predmetini

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora- tadbirlari to'g'risidagi PQ-2909-son qaror. //Toshkent oqshomi., 2017 yil 21.04. № 85.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevraldagi "Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4623
3. Aleksander V.M. Metodika prepodavaniya nemeskogo yazika: Uchebnoye posobiye. - M. -L.: Akademiya nauk,1934 -72 s.
4. Djalalov D.D. Sovremenniy didakticheskiy status uchebnogo predmeta. "Inostrannyy yazik"//TDPU. Ilmiy axborotlari. Ilmiy nazariy jurnal. - 2014.- №1. - S.4-10.
5. Lyaxovskiy M.V. O nekotorix bazisnix kategoriyax metodiki obucheniya inostrannim yazikam // Inostrannyye yaziki v shkole. - 1973. - №1. - S.27-34.
6. Muslimov N.A. Kasb ta'lim o'qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari: Ped. fan. dokt....dis. -T, 2007. - 305b
7. Richards J.C., Rodgers S. Approchers and Methods in Language Teaching, London: Cambridge University Press. 2001. 3dprinting 2002. USA.
8. Ribkina A.A. Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya professionalnix umeniy kursantov uchebnix zavedeniy MVD v prosesse obucheniya inostrannomu yaziku. -Saratov: Saratovskiy yuridicheskiy institut MVD Rossiya, 2005. - 152 s

o'rganish shu til yordamida axborot olish va boshqalarga yetkazish ma'nosini bildiradi. O'zlashtirilgan axborotlar talabalarining bilim saviyalarini yanada oshirishdan tashqari ularning kasbiy malakalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Ma'lumki, tahsil oluvchilarni tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozuv malakalarini egallashga undash o'z tarixiga ega. Chet til o'quv predmetini o'rganish shu til yordamida kasbiy va sohaviy mavzularda axborot olish va boshqalarga yetkazish ma'nosini bildiradi. O'zlashtirilgan axborotlar talabalarining bilim saviyalarini yanada oshirishdan tashqari ularning kasbiy malakalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Kuzatishlar va ish tajribalari shuni ko'rsatmoqdaki, nofilologik yo'nalish talabasi ko'pincha chet tilni egallashda til to'siqlarini yenga olmaydi, o'z fikrini erkin bayon qila olmaydi. Mazkur muammolar quyidagilar: 1. Nofilologik yo'nalish talabalarida chet tilda kasbiy malakalarini rivojlantirish uchun auditoriya soatlari miqdorining kamligi; 2. Nofilologik yo'nalish talabalarida chet tilda kasbiy malakalarini rivojlantirish texnologiyalarini ingliz tilini o'qitish jarayonida takomillashtirish zaruratining mavjudligi; 3. Nofilologik yo'nalish ingliz tilini o'qitish jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan tegishli tarzda foydalanilmaslik holatlarining kuzatilayotganligi; 4. Ta'lim sifatini oshirish uchun innovatsion metodikalardan muntazam foydalanish lozimligi; 5. Talabalar tayyorgarligi darajasining past ekani, kerakli darajada chet tilni o'zlashtirgan shaxs sifatida shakllanishga motivatsiya yo'qligi va boshqalar.

Tahlil va natijalar. Nofilologik yo'nalishdagi malaka talablari chet tillarni o'rganishda kasbiy o'ziga xoslikni, uning bitiruvchisini kelgusi kasbiy faoliyati vazifalarini amalga oshirishni hisobga olishni talab etadi.Biroq, yuqorida keltirilgan tadqiqotlarning tahlillaridan ayon bo'lishicha, nofilologik oliy ta'lim muassasalari talabalarining bo'lajak kasbiy malakalarini rivojlantirish texnologiyalarini chet tilni o'qitish jarayonida takomillash masalasi to'laqonli o'z yechimini topgani yo'q. Binobarin, talaba shaxsining rivojlanishi ularning kasbiy malakalarini shakllantirishga nisbatan tizimli yondashuvni uzluksiz, izchil, dinamik va maqsadga muvofiq tashkil etishni ta'minlaydi. Shunga binoan, oliy ta'lim tizimini kelgusida kompleks rivojlantirishning eng muhim vazifalari belgilab berilgan. Ular quyidagilardan iborat: 1. O'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan eng zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalari, ta'lim dasturlari, malaka talabalarini hamda o'quv-metodik materiallarni keng joriy etish; 2. Ta'lim jarayonida yangi avlod o'quv qo'llanma va darsliklarini yaratish, oliy ta'lim tizimiga keng tatbiq etish; 3. Oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik va ilmiy adabiyotlar bilan ta'minlash; 4. Har bir oliy ta'lim muassasasi tomonidan xorijdagi yetakchi turdosh ta'lim muassasalari bilan istiqbolli hamkorlik aloqalarini yaqindan yo'lga qo'yish; 5. Ilmiy-pedagogik faoliyatga yuqori malakali xorijiy mutaxassislarni jalb etish [1].

Xulosa. Nofilologik yo'nalishda ingliz tilini o'zlashtirish ehtiyoji ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida qaralishi zarur, chunki, talabalarda chet til ta'limi asosida kasbiy malakalarini rivojlantirishning konseptual asoslari bugungi kunda ijtimoiy pedagogik zaruriyatdir. Bu borada kasbiy yo'naltirilgan chet til ta'limini tashkil qilish orqali talabaning kasbiy malakalarini rivojlantirish amalga oshadi, raqobatbardosh mutaxassis kadrlar tayyorlanishiga zamin yaratiladi.